مجلهٔ گردشگری فرهنگ، ۷(۲۶)، ۴۸-۶۱ / پاییز ۱۴۰۵
DOI: 10.22034/TOC.2026.600421.1246

ترجمهٔ انگلیسی این مقاله نیز با عنوان:
Identification and Analysis of Factors Related to the Development of Agrotourism-Based Ecolodges Using a Mixed-Methods Approach (Case Study: Hashmiz Village, Kurdistan Province)
در همین شمارهٔ مجله به‌چاپ رسیده است.

مقالهٔ پژوهشی

شناسایی و تحلیل مؤلفه‌های مرتبط با توسعهٔ اقامتگاه‌های بوم‌گردی مبتنی‌بر اگروتوریسم با رویکرد ترکیبی

(مطالعهٔ موردی: روستای هشمیز، استان کردستان)

سارا سلیمانی[1*]، پویا سهرابی[1]

۱. گروه معماری، دانشکدهٔ هنر و معماری، دانشگاه کردستان، کردستان، ایران

تاریخ دریافت: ۱۴۰۵/۰۶/۱۱ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۷/۲۶ تاریخ قرارگیری روی سایت: ۱۴۰۵/۰۸/۰۱

چکیده | اقامتگاه‌های بوم‌گردی گاه بدون شناخت ویژگی‌های کالبدی، اجتماعی، فرهنگی و زیست‌محیطی روستا توسعه می‌یابند و ممکن است با بستر بومی سازگار نباشند. پژوهش‌های اگروتوریسم بیشتر به ظرفیت‌ها، پیامدهای اقتصادی-اجتماعی و نگرش جوامع محلی پرداخته‌اند و الزامات معماری و زیست‌محیطی اقامتگاه‌ها را کمتر بررسی کرده‌اند. شناسایی مؤلفه‌هایی که خبرگان، بهره‌برداران و ساکنان برای توسعهٔ اقامتگاه‌های بوم‌گردی مبتنی‌بر اگروتوریسم در روستای پلکانی هشمیز مطرح می‌کنند و توصیف نگرش ساکنان به توسعه. پژوهش ترکیبی بود. در بخش کیفی، ۱۱ مصاحبه نیمه‌ساختاریافته تا اشباع نظری انجام و با تحلیل مضمون براون و کلارک بررسی شد. در بخش کمّی، پرسشنامه‌ای محقق‌ساخته با ۵۳ گویه و شش سازه میان ۳۰۰ ساکن، با نمونه‌گیری در دسترس، توزیع شد. گویه‌ها نگاشت یک‌به‌یک با کدهای مصاحبه ندارند. داده‌ها با آمار توصیفی و ارزیابی مدل اندازه‌گیری (حداقل مربعات جزئی) تحلیل شدند. مضامین در شش محور سازمان یافت. توت‌فرنگی و طبیعت بکر کوهستانی پربسامدترین ظرفیت‌ها، نبود زیرساخت‌های اساسی، جادهٔ مناسب و آموزش گردشگری پربسامدترین موانع، و تناسب اقامتگاه با بافت روستا پربسامدترین الزام معماری بودند. میانگین سازه‌های کمّی بین ۳/۴۸ (نگرش نسبت به گردشگران) و ۴/۰۶ (نگرش به حفاظت از محیط و فرهنگ) از پنج بود. بارهای عاملی بین ۰/۷۰۴ و ۰/۶۵۸ بود و نه گویهٔ بار کمتر از ۰/۵ داشتند؛ روایی همگرا محتاطانه تفسیر شود. رابطهٔ آماری میان محورهای مضمونی آزموده نشد و داده‌ها از یک روستا آمده‌اند و تعمیم‌پذیر نیستند. یافته‌ها می‌توانند ورودی گفت‌وگوی برنامه‌ریزی در هشمیز باشند، اما الگوی طراحی یا شواهدی دربارهٔ اثرگذاری مؤلفه‌ها به دست نمی‌دهند.

واژگان کلیدی | *بوم‌گردی، اگروتوریسم، توسعهٔ پایدار روستایی، مشارکت جامعهٔ محلی، روستای هشمیز*

مقدمه و بیان مسئله | در دهه‌های اخیر، گردشگری روستایی به‌عنوان یکی از راهبردهای مکمل توسعهٔ پایدار در مناطق کمتر توسعه یافته مورد توجه قرار گرفته است. در این چارچوب، اگروتوریسم یا گردشگری کشاورزی، رویکردی تجربه‌محور و جامعه‌محور است که با تلفیق فعالیت‌های کشاورزی و گردشگری، به دنبال تأمین هم‌زمان نیازهای گردشگران و جوامع میزبان از طریق تعامل متقابل است (Rezvani et al., 2016). این رویکرد طیف متنوعی از اشکال گردشگری از جمله گردشگری طبیعی، فرهنگی، اکوتوریسم و گردشگری مزرعه را در بر می‌گیرد و می‌تواند در اشتغال‌زایی محلی، به ویژه برای زنان و گروه‌های کم درآمد، کاهش فقر، تنوع‌بخشی به درآمد کشاورزان و حفظ هویت و فرهنگ بومی نقش مؤثری ایفا کند (Alalhesabi & Fattahi Masoum, 2019). اقامتگاه‌های بوم‌گردی از زیرساخت‌های اصلی گردشگری روستایی‌اند. اگر جامعهٔ محلی در استقرارشان مشارکت فعال داشته باشد، می‌توانند ظرفیت‌های طبیعی، کشاورزی و فرهنگی روستا را به تجربه‌ای برای گردشگران تبدیل کنند و سطح زندگی ساکنان را هم بهبود دهند (Yazdanpanah, 2018; Norozei & Fathi, 2018). اما اقامتگاهی که بدون شناخت بستر کالبدی، اجتماعی، فرهنگی و زیست‌محیطی روستا ساخته شود ممکن است با آن سازگار

*نویسندهٔ مسئول: ۰۹۱۲۳۱۳۱۵۲۳، s.soleimani@uok.ac.ir

نباشد. توسعهٔ پایدار روستایی هم، بهویژه وقتی بر مشارکت ساکنان و ظرفیت‌های بومی تکیه کند، می‌تواند به کاهش فقر و تقویت تاب‌آوری اقتصادی و اجتماعی روستاها کمک کند (فتاحی، ۱۳۹۵؛ Askari et al., 2018). استان کردستان ویژگی‌های طبیعی، فرهنگی و کشاورزی خاصی دارد و ظرفیت بالایی برای توسعهٔ اگروتوریسم دارد. با این حال، توسعه‌ای که از شناخت مؤلفه‌های مؤثر آغاز نشود ممکن است به آسیب‌های کالبدی، فرهنگی و زیست‌محیطی بینجامد. روستای هشمیز ساختار فضایی پلکانی خود را حفظ کرده، پیوند نزدیکی با فعالیت‌های کشاورزی دارد و ظرفیت‌های گردشگری متنوعی در آن دیده می‌شود؛ به همین دلیل به‌عنوان نمونهٔ موردی انتخاب شد. جمعیت هشمیز میان سرشماری‌های ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵ از ۱۴۰۰ به ۱۳۵۵ نفر کاهش یافته است. اقتصاد روستا بر کشاورزی، باغداری و دامداری استوار است و توسعهٔ گردشگری یکی از راه‌های تقویت معیشت ساکنان به شمار می‌رود. اقامتگاه‌های بوم‌گردی روستا از نظر زیرساخت، آموزش و کیفیت اقامت محدودیت دارند و بافت پلکانی آن، ضوابط معماری و زیست‌محیطی ویژه‌ای می‌طلبد. بنابراین برای تصمیم‌گیری دربارهٔ اقامتگاه‌های اگروتوریسمی هشمیز مجموعه‌ای منسجم از مؤلفه‌های بومی در دست نیست. این پژوهش آن مؤلفه‌ها را از دیدگاه خبرگان، بهره‌برداران محلی و ساکنان شناسایی و تحلیل می‌کند و در پی پاسخ به چهار سؤال زیر است:

- روستای هشمیز از دید مصاحبه شوندگان از چه ظرفیت‌ها، الزامات و موانعی در توسعهٔ اقامتگاه‌های بوم‌گردی مبتنی‌بر اگروتوریسم برخوردار است و جامعهٔ محلی به چه شکل‌هایی می‌تواند در آن مشارکت کند؟
- مصاحبه‌شوندگان چه انتظاراتی را برای گردشگران مطرح می‌کنند و چه الزامات معماری و زیست‌محیطی را برای سازگاری اقامتگاه با بافت پلکانی روستا ضروری می‌دانند؟
- نگرش ساکنان هشمیز نسبت به توسعهٔ بوم‌گردی و حفاظت از محیط و فرهنگ روستا، به گفته مصاحبه شوندگان و برپایهٔ پاسخ ۳۰۰ ساکن به پرسشنامه، چگونه است؟
- آمار توصیفی شش سازه پرسشنامه چه الگویی دارد، و مدل اندازه‌گیری آن از نظر پایایی و روایی همگرا در چه وضعیتی است؟

برای پاسخ به این سؤال‌ها از رویکرد ترکیبی استفاده شد.

پیشینهٔ پژوهش

بیشتر پژوهش‌های داخلی و خارجی اگروتوریسم به شناسایی ظرفیت‌ها، پیامدهای اقتصادی - اجتماعی، نگرش جوامع محلی و الزامات مدیریتی پرداخته‌اند. ابعاد کالبدی - فضایی، و به‌ویژه الزامات معماری اقامتگاه‌های بوم‌گردی در پیوند با فعالیت‌های کشاورزی، کمتر مورد توجه بوده است. پژوهش حاضر الزامات معماری و زیست‌محیطی اقامتگاه‌ها را در کنار ظرفیت‌ها، مشارکت، موانع و نگرش ساکنان بررسی می‌کند. از نظر روش، مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته و پرسشنامه را ترکیب می‌کند تا دیدگاه خبرگان و ساکنان در یک مطالعهٔ موردی کنار هم قرار گیرد. تدوین الگوی طراحی اقامتگاه برپایهٔ این مؤلفه‌ها در دامنهٔ این مقاله نیست.

در مطالعات داخلی، آشفته‌پور و همکاران (۱۳۹۹) نشان دادند که توسعهٔ گردشگری در روستاهای برخوردار از جاذبه‌های طبیعی و انسانی، به افزایش اشتغال و بهبود درآمد ساکنان منجر می‌شود. نوروزی و فتحی (Norozei & Fathi, 2018) ضمن تأکید بر ظرفیت‌های بالای بخش کشاورزی در شهرستان لنجان، بر ضرورت آموزش و برنامه‌ریزی هدفمند تأکید دارند. رضایی آدریانی و نسترن (۱۳۹۶) نقش کشاورزان و ویژگی‌های طبیعی را از عوامل کلیدی موفقیت گردشگری کشاورزی معرفی می‌کنند. رزاقی بورخانی و محمدی (Razzaghi Borkhani & Mohammadi, 2018) مجموعه‌ای از راهکارهای نهادی، اقتصادی و آموزشی را برای پایداری اگروتوریسم پیشنهاد داده‌اند. حیدری و همکاران (۱۴۰۱) نشان دادند که ضعف در مدیریت و برنامه‌ریزی مانع تحقق گردشگری کشاورزی پایدار شده است. رضوانی و همکاران (Rezvani et al., 2016) نبود سیاست‌های جامع، ضعف آگاهی و محدودیت‌های نهادی را از موانع اصلی معرفی می‌کنند. یعقوبی درمیان و همکاران (۱۳۹۴) نقش مثبت مدیریت گردشگری در توسعهٔ اگروتوریسم را تأیید کرده‌اند. معطر و همکاران (۱۳۹۷) و همچنین، پیری و گیلانی (۱۳۹۳) اگروتوریسم را به‌عنوان زمینه‌ای برای پیوند گردشگری، کشاورزی و معماری مطرح کرده‌اند. با این حال، بررسی نظام‌مند مؤلفه‌های کالبدی و الزامات طراحی فضاهای اقامتی در این حوزه همچنان می‌تواند به‌عنوان محور مستقلی برای پژوهش مورد توجه قرار گیرد.

در ادبیات بین‌المللی، لین و کاستنهول (Lan & Kastenholz, 2021) بر ضرورت فاصله‌گرفتن از الگوهای توده‌محور و تمرکز بر تجربه‌های اصیل مبتنی‌بر هویت محلی تأکید می‌کنند. باربری و همکاران (Barbieri et al., 2020) نشان می‌دهند که سرمایهٔ انسانی و نگرش مثبت کشاورزان از عوامل کلیدی موفقیت اگروتوریسم است. استریفندر (Streifeneder, 2021) تأکید می‌کند که گردشگری کشاورزی در صورت همراهی با سیاست‌های حمایتی می‌تواند به ایجاد اشتغال پایدار منجر شود. برامول و همکاران (Bramwell et al., 2022) بر اهمیت ظرفیت‌سازی محلی و حمایت نهادی تأکید دارند. همچنین کیم و همکاران (Kim et al., 2021) بر ضرورت برنامه‌ریزی یکپارچه برای بهره‌گیری از ظرفیت‌های طبیعی و فرهنگی تأکید می‌کنند. مطالعات اقتصادی، اجتماعی و مدیریتی دربارهٔ اگروتوریسم فراوان است، ولی الزامات کالبدی - معماری اقامتگاه‌های اگروتوریسمی در کنار دیگر مؤلفه‌ها کمتر بررسی شده است. پژوهش حاضر در روستای هشمیز این مؤلفه‌ها را در کنار هم شناسایی می‌کند. تدوین الگوی طراحی برپایهٔ آنها به پژوهش‌های بعدی واگذار می‌شود.

مبانی نظری

• توسعهٔ پایدار روستایی و نقش گردشگری

روستاها نقش بنیادینی در تولید، حفظ منابع طبیعی و تداوم فرهنگ‌های بومی دارند، اما تحولات اخیر نظیر کاهش سودآوری کشاورزی و تمرکز سرمایه در شهرها، منجر به تشدید مهاجرت و تضعیف بنیان‌های اقتصادی روستاها شده است (Liang, 2017). در پاسخ، توسعهٔ پایدار روستایی بر ایجاد تعادل میان ابعاد اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و زیست‌محیطی تأکید دارد و به دنبال راهبردهایی است که ضمن حفظ ظرفیت‌های بومی، به بهبود معیشت و کیفیت زندگی جوامع محلی منجر شوند(Lan & Kastenholz,2021). در این چارچوب، گردشگری روستایی به‌عنوان راهبردی مکمل مطرح است که در صورت برنامه‌ریزی صحیح، بدون تخریب منابع، به ایجاد اشتغال، افزایش درآمد و تقویت هویت محلی منجر می‌شود (Guirado et al., 2017). شناخت مؤلفه‌های مؤثر بر توسعهٔ این نوع گردشگری، از ابعاد کالبدی، اجتماعی، فرهنگی و زیست‌محیطی، پیش‌شرط اساسی برای بهره‌گیری پایدار از این ظرفیت‌هاست (Lan & Kastenholz, 2021).

• اگروتوریسم؛ مفهوم و پیامدها

اگروتوریسم یا گردشگری کشاورزی، یکی از مهم‌ترین اشکال گردشگری روستایی است که در بستر مزارع فعال و با مشارکت مستقیم کشاورزان شکل می‌گیرد (Arru et al., 2019) و کشاورزی را فراتر از فعالیت تولیدی، به‌عنوان جاذبه‌ای فرهنگی، آموزشی و تجربی مطرح می‌کند (Lupi et al., 2017). از منظر توسعهٔ پایدار، اگروتوریسم دارای پیامدهای چندبعدی است: در بعد اقتصادی، با ایجاد درآمد مکمل و تنوع‌بخشی به اقتصاد روستایی، تاب‌آوری اقتصادی خانوارها را افزایش داده و به اشتغال‌زایی محلی به‌ویژه برای زنان و جوانان منجر می‌شود(Sgroi et al., 2018; Ciolac et al., 2019). در بُعد اجتماعی و فرهنگی، حضور گردشگران به احیای سنت‌ها، تقویت حس تعلق مکانی و ارتقای سرمایه اجتماعی کمک می‌کند (Walter et al., 2018). از منظر زیست‌محیطی نیز، در صورت مدیریت صحیح، می‌تواند به حفاظت از مناظر کشاورزی و ترویج الگوهای تولید پایدار کمک کند (Guirado et al., 2017)، با وجود این مزایا، توسعهٔ اگروتوریسم با چالش‌هایی نظیر نبود چارچوب‌های قانونی مشخص، ضعف حمایت‌های نهادی، کمبود سرمایهٔ اولیه، فقدان مهارت‌های مدیریتی و بازاریابی، ضعف زیرساخت‌ها (Matyakubov & Defrancesco, 2018) و فصلی بودن گردشگری مواجه است(Lane et al., 2013) . شناخت این چالش‌ها در کنار فرصت‌ها، از مؤلفه‌های کلیدی برنامه‌ریزی اقامتگاه‌های بوم‌گردی موفق محسوب می‌شود.

• اقامتگاه‌های بوم‌گردی و مؤلفه‌های مؤثر بر توسعهٔ آنها

اقامتگاه‌های بوم‌گردی رایج‌ترین شکل اقامت در گردشگری روستایی ایران هستند که با مدیریت خانوادگی و حداقل مداخله در محیط، به تعادل میان حفاظت از محیط، مشارکت محلی و تجربهٔ اصیل گردشگر کمک می‌کنند (Bhuiyan et al., 2013). فعالیت‌های اگروتوریسم در این اقامتگاه‌ها مبتنی‌بر سه مؤلفهٔ «دیدن»، «انجام دادن» و «خریدن» است که هر یک نیازمند فضاهای متناسب تولیدی، فرآوری، آموزشی و فروش بوده و طراحی آنها نباید عملکرد اصلی کشاورزی را مختل کند (Colton & Bissix, 2014). این اقامتگاه‌ها صرفاً محل اسکان نیستند، بلکه بخشی از تجربهٔ زیسته گردشگرند و باید در مجاورت یا درون مزارع قرار گرفته و ارتباط بصری و عملکردی با فعالیت‌های کشاورزی داشته باشند. توسعهٔ موفق این اقامتگاه‌ها به مجموعه‌ای از مؤلفه‌های به‌هم‌پیوسته وابسته است: از یک سو مؤلفه‌های کالبدی شامل بهره‌گیری از معماری بومی، مصالح محلی، مقیاس انسانی و پیوند فضایی با بافت روستا (Ciolac et al., 2019)، از سوی دیگر مؤلفه‌های اجتماعی شامل مشارکت فعال جامعهٔ محلی، پذیرش اجتماعی و تقویت سرمایهٔ اجتماعی (Walter et al., 2018)، و در کنار آنها مؤلفه‌های زیست‌محیطی و فرهنگی شامل حفظ مناظر کشاورزی، احیای سنت‌ها و صیانت از هویت بومی. شناسایی و تحلیل این مؤلفه‌ها در بستر خاص هر روستا، پایه‌ای برای برنامه‌ریزی اقامتگاه‌هایی است که هم با نیازهای گردشگران پاسخگو باشند و هم با ساختار زندگی و معیشت جامعه محلی سازگار بمانند(Bramwell et al., 2022).

روش‌شناسی

• منطقهٔ مورد مطالعه

استان کردستان استانی کشاورزی‌محور با طبیعت کوهستانی منحصربه‌فرد است که در زمرهٔ مقاصد مهم گردشگری کشور شناخته می‌شود و ۴۳ روستای هدف گردشگری در آن وجود دارد. در این پژوهش، روستای هشمیز واقع در بخش سیروان و دهستان ژاورود شرقی (اورامان ژاورود) به‌عنوان نمونهٔ موردی انتخاب شد. منطقهٔ اورامانات با مساحت تقریبی ۵۱۲۰ کیلومتر مربع، بخش‌های بزرگی از استان‌های کرمانشاه و کردستان ایران و بخشی از عراق را دربرمی‌گیرد (تصویر ۱). بافت پلکانی روستاهای این منطقه آنها را از سایر نقاط ایران متمایز ساخته و به یکی از مهم‌ترین عوامل جذب گردشگر تبدیل کرده است.

روستای هشمیز (هه‌شمیز) در یک درهٔ کوهستانی در امتداد خط‌القعر شکل گرفته و به‌دلیل کمبود زمین و تمایل ساکنان به استقرار در ارتفاعات مشرف به باغات، بافتی پلکانی و متراکم دارد. شیب اراضی روستا بین ۱۰ تا ۳۰ درصد است و توپوگرافی سخت آن معماری خاصی را شکل داده که پیوندی عمیق با اقلیم و فرهنگ بومی دارد. در این بافت درهم‌تنیده، پشت‌بام خانه‌ها نقش حیاط، معبر و مرکز محله را ایفا می‌کند و دسترسی از

طریق پله‌های باریک و موازی تأمین می‌شود. مولانایی و سلیمانی (Molanaei & Soleimani, 2017). روستا دارای آب‌وهوای معتدل کوهستانی با زمستان‌های سرد و تابستان‌های معتدل است و وجود چشمه‌های فراوان، دره‌های پرآب، باغ‌های سرسبز و پوشش گیاهی غنی از جمله گیاهان دارویی، ظرفیت‌های طبیعی آن را برای جذب گردشگر تقویت می‌کند (تصاویر ۱ و ۲).

اقتصاد روستا برپایهٔ کشاورزی، باغداری و دامداری استوار است و زنان در این فعالیت‌ها مشارکت فعال دارند. از جاذبه‌های فرهنگی روستا می‌توان به مراسم نوروز و مراسم «هزار دف» - از باشکوه‌ترین مراسم دف‌نوازی کردستان اشاره کرد. مردم محلی به زبان کردی هورامی، نزدیک‌ترین گویش زنده به زبان اوستا، صحبت می‌کنند. غفاری گیلانده و هاشمی معصوم آباد (۱۴۰۶). جمعیت روستا از ۱۴۰۰ نفر (۴۰۲ خانوار) در سال ۱۳۹۰ به ۱۳۵۵ نفر (۳۸۴ خانوار) در سال ۱۳۹۵ کاهش یافته که نشان‌دهندهٔ روند مهاجرت و تضعیف تدریجی بنیان‌های اقتصادی روستاست. در کنار این ظرفیت‌ها، روستای هشمیز با چالش‌های جدی نیز روبه‌روست؛ کاهش درآمد کشاورزی به کشت بی‌رویه و آسیب به منابع طبیعی منجر شده و فشارهای اقتصادی موجب نادیده گرفتن استانداردهای حفاظت زیست محیطی شده است. این تعارض میان فشار اقتصادی و ضرورت حفاظت، اهمیت شناسایی مؤلفه‌های مؤثر بر توسعهٔ پایدار اقامتگاه‌های بوم‌گردی مبتنی‌بر اگروتوریسم را در این روستا دوچندان می‌کند؛ چراکه توسعه‌ای آگاهانه و متکی به ظرفیت‌های بومی می‌تواند هم منبع درآمد پایدار برای ساکنان فراهم آورد و هم از تخریب بیشتر محیط طبیعی و فرهنگی روستا جلوگیری کند.

طرح پژوهش

پژوهش حاضر مؤلفه‌های مرتبط با توسعهٔ اقامتگاه‌های بوم‌گردی مبتنی‌بر اگروتوریسم را در روستای هشمیز (استان کردستان) شناسایی و توصیف می‌کند. موضوع چندبعدی است و ابعاد کالبدی، اجتماعی، فرهنگی و زیست‌محیطی را در برمی‌گیرد؛ به همین دلیل رویکرد ترکیبی (کیفی-کمّی) به کار رفت. شناسایی مؤلفه‌ها به اکتشاف کیفی از دیدگاه خبرگان و بهره‌برداران نیاز داشت و سنجش نگرش و تمایل جامعهٔ محلی به ابزار کمی. پژوهش از نظر هدف کاربردی، از نظر ماهیت توصیفی تحلیلی و از نظر زمان مقطعی است. در این مقاله دو مجموعه نتیجه وجود دارد که نباید یکی گرفته شوند: شش «محور مضمونی» که از تحلیل مصاحبه‌ها به دست آمد و شش «سازه پرسشنامه» که در بخش کمی سنجیده شد.

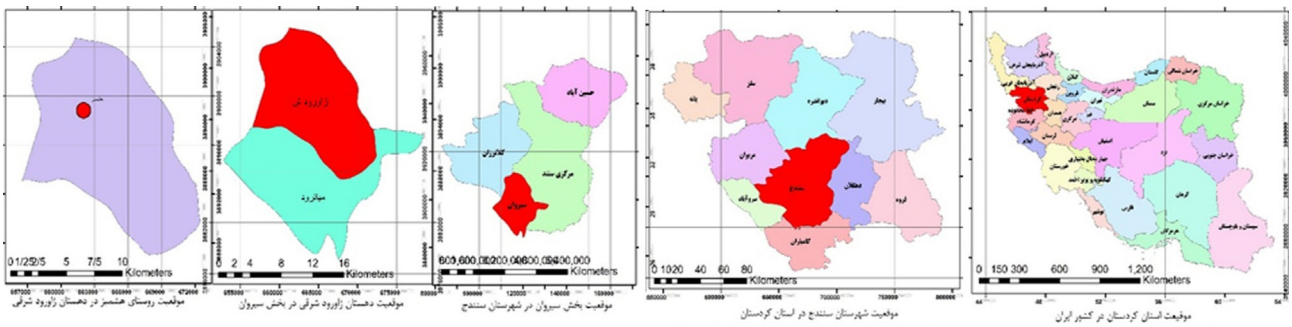
• بخش کیفی

بخش کیفی رویکردی اکتشافی داشت و برای شناسایی مفاهیم، الزامات و مؤلفه‌های مرتبط با توسعه این اقامتگاه‌ها به کار رفت. مشارکت‌کنندگان به‌صورت هدفمند و برپایهٔ تخصص، تجربهٔ عملی، آشنایی با گردشگری روستایی و اگروتوریسم و توان ارائهٔ دیدگاه تحلیلی انتخاب شدند. از ۱۱ مشارکت‌کننده، سه نفر خبرهٔ دانشگاهی، هفت نفر فعال بوم‌گردی و یک نفر دامدار بودند. هشت نفر مرد و سه نفر زن بودند. سن سه نفر کمتر از ۲۵ سال، پنج نفر ۲۶ تا ۳۵ سال و سه نفر بیش از ۳۶ سال بود. یک نفر دیپلم یا فوق‌دیپلم، هفت نفر کارشناسی، دو نفر کارشناسی ارشد و یک نفر دکترا داشت و سابقهٔ کار هفت نفر کمتر از ۵ سال، سه نفر شش تا ۱۰ سال و یک نفر بیش از ۱۰ سال بود.

مصاحبه‌ها نیمه‌ساختاریافته و حضوری بود و راهنمای آنها برپایهٔ اهداف پژوهش و مرور پیشینه تدوین شد. پس از توضیح هدف پژوهش و دریافت رضایت آگاهانه، مصاحبه‌ها ضبط و کلمه به کلمه پیاده شد. مصاحبه‌ها پس از هر نوبت پیاده‌سازی و کدگذاری می‌شد و ادامه یافت تا مصاحبه‌های بعدی کد یا مضمون تازه‌ای به مجموعه کدها اضافه نکرد. در مجموع ۱۱ مصاحبهٔ انجام شد. متن مصاحبه‌ها در نرم‌افزار MAXQDA و با روش تحلیل مضمون براون و کلارک (Braun & Clarke, 2006) در شش گام تحلیل شد: آشنایی با داده‌ها، کدگذاری اولیه، جست‌وجوی مضامین، بازبینی مضامین، تعریف و نام‌گذاری مضامین و تهیهٔ گزارش. فراوانی هر کد برابر با مجموع دفعات کدگذاری آن در کل مصاحبه‌هاست (SUM در MAXQDA)؛ این عدد تعداد مصاحبه‌شوندگانی را که کد را مطرح کرده‌اند نشان نمی‌دهد.

• بخش کمّی

نگرش و تمایل ساکنان هشمیز نسبت به توسعهٔ اگروتوریسم و اقامتگاه‌های بوم‌گردی با پرسشنامه‌ای محقق ساخته و طیف لیکرت پنج‌درجه‌ای سنجیده شد. گویه‌ها برپایهٔ مرور پیشینه و محورهای راهنمای مصاحبه (ظرفیت‌ها، مشارکت، موانع، الزامات معماری و

تصویر ۱. موقعیت روستای هشمیز در شهرستان سنندج. مأخذ: براساس تقسیمات کشوری سال ۱۴۰۴، مرکز آمار ایران.

تصویر ۲. منطقهٔ مورد مطالعه. مأخذ: نگارندگان، برپایهٔ عکاسی از محل و تصویر Google Earth.

انتظارات گردشگران) تدوین شد و پنج نفر از اساتید دانشگاه روایی صوری آنها را بررسی کردند. پرسشنامهٔ نهایی ۳۵ گویه و شش سازه دارد: نگرش به حفاظت از محیط و فرهنگ، برداشت از آمادگی و ظرفیت روستا، پیامدهای مورد انتظار گردشگری، نگرش به توسعهٔ زیرساخت‌ها، تمایل به مشارکت در خدمات گردشگری و نگرش نسبت به گردشگران. جامعهٔ آماری ساکنان روستا بودند (۱۳۵۵ نفر در سرشماری ۱۳۹۵) و حجم نمونه براساس جدول مورگان ۳۰۰ نفر تعیین شد. نمونه‌گیری در دسترس بود و پرسشنامه‌ها میان ساکنانی توزیع شد که در زمان حضور پژوهشگر در روستا در دسترس و مایل به شرکت بودند. از ۳۰۰ پاسخگو ۹۴ درصد مرد و شش درصد زن بودند؛ ۶۱ درصد دیپلم یا کمتر، ۳۷ درصد کارشناسی و دو درصد کارشناسی ارشد و بالاتر داشتند. ۲۹/۷ درصد کمتر از ۲۵ سال، ۴۶/۳ درصد ۲۶ تا ۳۵ سال و ۲۴ درصد بیش از ۳۶ سال سن داشتند. شغل ۵۲ درصد آزاد، ۱۷ درصد باغداری و ۱۱ درصد کشاورزی بود. داده‌ها پس از ورود به SPSS (نسخهٔ ۲۷) با آمار توصیفی تحلیل و مدل اندازه‌گیری با روش حداقل مربعات جزئی در SmartPLS ارزیابی شد. در ارزیابی مدل اندازه‌گیری، پایایی سازه‌ها با آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی (CR) و روایی همگرا با بارهای عاملی و میانگین واریانس استخراج‌شده (AVE) بررسی شد؛ آستانه پذیرش برای آلفا و CR برابر ۰/۷ و برای AVE برابر ۰/۵ در نظر گرفته شد. بارهای عاملی ۰/۷ و بالاتر مطلوب تلقی شد و بارهای پایین‌تر در تفسیر با احتیاط خوانده شد. این مقاله فقط آمار توصیفی و نتایج مدل اندازه‌گیری را گزارش می‌کند و مدل ساختاری پردازش نشده است.

• پیوند بخش کیفی و کمی

پرسشنامه مستقیماً از کدهای حاصل از مصاحبه‌ها استخراج نشد. گویه‌ها براساس مرور پیشینه و محورهای راهنمای مصاحبه تدوین شدند؛ ازاین‌رو، میان کدهای کیفی و گویه‌های پرسشنامه نگاشت یک‌به‌یک وجود ندارد و شش محور مضمونی کیفی با شش سازهٔ کمی یکسان نیستند. در بخش کیفی، محور «نگرش ساکنان» بر روایت مصاحبه‌شوندگان دربارهٔ نگرش ساکنان استوار است؛ درحالی‌که سازه‌های کمّی، نگرش را براساس پاسخ مستقیم ساکنان می‌سنجند. یافته‌های دو بخش فقط در مرحلهٔ تفسیر کنار هم قرار گرفتند: مضامین کیفی چارچوب معنایی و نتایج کمی توصیف آماری نگرش ساکنان را فراهم کردند. بنابراین، تلفیق انجام‌شده توصیفی است بنابراین، تلفیق دو بخش توصیفی و تفسیری است و در این پژوهش، رابطهٔ آماری میان یافته‌های کیفی و کمّی سنجیده نشد.

• ملاحظات اخلاقی

پرسشنامه‌ها بی‌نام بود، هدف و مراحل پژوهش پیش از مصاحبه و پیش از ارائهٔ پرسشنامه توضیح داده شد، شرکت داوطلبانه بود و اطلاعات مشارکت‌کنندگان محرمانه ماند.

یافته‌ها

یافته‌ها در دو بخش آمده است. بخش کیفی برپایهٔ تحلیل مضمون ۱۱ مصاحبهٔ نیمه‌ساختاریافته، مؤلفه‌های مؤثر بر توسعهٔ اقامتگاه‌های بوم‌گردی را در شش محور سازمان می‌دهد: ظرفیت‌ها، اشکال مشارکت جامعهٔ محلی، موانع توسعه، انتظارات گردشگران، الزامات معماری و پایداری زیست‌محیطی، و نگرش ساکنان. این محورها دسته‌بندی مضامین‌اند و رابطهٔ میان آنها آزموده نشده است. انتظارات گردشگران از دید مصاحبه‌شوندگان گزارش شده، چون با خود گردشگران مصاحبه نشده است. بخش کمّی، آمار توصیفی سازه‌های پرسشنامه و ارزیابی مدل اندازه‌گیری را گزارش می‌کند.

• ظرفیت‌های روستای هشمیز برای توسعهٔ بوم‌گردی

یافته‌های تحلیل مضمون نشان می‌دهد هشمیز ظرفیت‌های طبیعی، کشاورزی و فرهنگی متنوعی دارد که می‌تواند زمینهٔ توسعهٔ بوم‌گردی مبتنی‌بر اگروتوریسم باشد. این ظرفیت‌ها در چهار مضمون اصلی سازمان‌دهی شدند (جدول ۱):

ظرفیت‌های طبیعی و اکولوژیک در مصاحبه‌ها بیشترین تأکید را در این مضمون داشتند. «طبیعت بکر و دست‌نخورده» و «چشم‌اندازهای کوهستانی» (هرکدام با فراوانی هفت) پربسامدترین کدهای این مضمون بودند. مصاحبه شوندهٔ یک موقعیت هشمیز در انتهای مسیر را دلیل این وضعیت دانست: «آخرین روستای مسیر بودن باعث شده طبیعت هشمیز بکر باقی بمونه». «آب‌وهوای مطلوب» و «چشمه‌ها و منابع آب طبیعی» (هرکدام با فراوانی پنج) نیز جزو کدهای این مضمون‌اند. در ظرفیت‌های کشاورزی، «توت‌فرنگی به‌عنوان محصول شاخص روستا» (فراوانی هشت) پربسامدترین کد است. محصولات دیگر عبارت‌اند از گردو (شش)، سبزیجات و میوه‌های ارگانیک (شش)، عسل طبیعی (چهار) و انگور (سه). هویت کالبدی - تاریخی با دو کد «بافت پلکانی» (فراوانی سه) و

جدول ۱. جدول نهایی تحلیل مضمون ظرفیت‌های روستا. مأخذ: نگارندگان.

مضمون نهایی	کد	فراوانی	نمونهٔ مصاحبه
ظرفیت‌های طبیعی و اکولوژیک	آب و هوای خوب	۵	مصاحبهٔ ۴: «آب‌وهوای خیلی تمیز و پاکیزه و طبیعت سالم یکی از جذابیت‌های اصلی روستاست»
	دارای طبیعت بکر	۷	مصاحبهٔ ۱: «آخرین روستای مسیر بودن باعث شده طبیعت هشمیز بکر باقی بمونه»
	کوهستانی	۷	مصاحبهٔ ۴: «طبیعت بکر کوهستانی و چشم‌اندازهای سرسبز از ویژگی‌های مهم منطقه است»
	چشمه‌های معدنی و رودخانه‌ها	۵	مصاحبهٔ ۲: «چشمه‌های معدنی و رودخانه‌ها می‌تونن جاذبه‌های طبیعی مهمی برای گردشگران باشن»
	گیاهان دارویی	۱	مصاحبهٔ ۴: «گیاهان دارویی مثل آویشن و گل گاوزبان از ظرفیت‌های منطقه هستن»
	لاله‌های واژگون	۱	مصاحبهٔ ۱: «کوه‌های پوشیده از لاله‌های واژگون در فصل بهار خودش یک جاذبه خاصه»
ظرفیت‌های کشاورزی	قطب توت فرنگی	۸	مصاحبهٔ ۱: «کشاورزا کاری کردن که هشمیز لقب قطب توت‌فرنگی استان رو بگیره»
	سبزیجات و میوه‌های ارگانیک	۶	مصاحبهٔ ۳: «محصولات محلی مثل میوه‌ها و سبزیجات ارگانیک برای گردشگرا جذابه»
	گردو	۶	مصاحبهٔ ۴: «گردو یکی از محصولات شاخص روستاست که می‌تونه گردشگر جذب کنه»
	عسل	۴	مصاحبهٔ ۲: «محصولاتی مثل عسل طبیعی می‌تونه برای گردشگر خیلی جذاب باشه»
	انگور	۳	مصاحبهٔ ۴: «انگور از محصولاتی هست که با شرایط منطقه سازگاره»
هویت کالبدی-تاریخی	معماری سنتی روستا	۱	مصاحبهٔ ۱: «معماری سنتی روستا و شکل خانه‌ها به زیبایی هشمیز کمک کرده»
	بافت پلکانی	۳	مصاحبهٔ ۹: «خانه‌های پلکانی و بافت قدیمی روستا برای گردشگرا دیدنیه»
ظرفیت‌های فرهنگی و اجتماعی	صنایع دستی (گلیم و جاجیم)	۱	مصاحبهٔ ۴: «صنایع دستی مثل گلیم و جاجیم هنوز تو منطقه پیدا می‌شه»
	مهمان نوازی و فرهنگ میزبانی	۳	مصاحبهٔ ۴: «مهمان‌نوازی مردم هشمیز یکی از ویژگی‌های اصلی روستاست»

«معماری سنتی روستا» (فراوانی یک) نمایندگی می‌شود. فراوانی این کدها از ظرفیت‌های طبیعی و کشاورزی کمتر است. تمایز این بافت از روستاهای دیگر منطقه بر توصیف پژوهشگر در بخش روش استوار است و از کدهای مصاحبه برنمی‌آید. ظرفیت‌های فرهنگی و اجتماعی شامل صنایع دستی (گلیم و جاجیم)، گیاهان دارویی و فرهنگ مهمان‌نوازی، لایهٔ نهایی تجربهٔ گردشگری را شکل می‌دهند و هشمیز را از مقصدی صرفاً تماشایی به مقصدی تجربه‌گرا تبدیل می‌کنند.

• اشکال مشارکت جامعهٔ محلی در توسعهٔ بوم‌گردی

مصاحبه‌شوندگان اشکال متنوعی از مشارکت جامعهٔ محلی در توسعهٔ بوم‌گردی برشمردند که در پنج مضمون سازمان‌دهی شد (جدول ۲). بخشی از این موارد مشارکت جاری و بخشی پیشنهاد برخی کدهای جدول ۲ به مشارکت‌های موجود و برخی به پیشنهادها یا ظرفیت‌های بالقوه‌ای اشاره دارند که مصاحبه‌شوندگان مطرح کرده‌اند (مانند «مردم می‌تونن ...»). این جدول میان این دو دسته تفکیک قائل نشده است؛ بنابراین کدها را نمی‌توان گزارش مشارکت عملی ساکنان دانست. در «مشارکت خدماتی و میزبانی»، «ارائهٔ خدمات اقامتی» (فراوانی چهار) بیشترین فراوانی را دارد و «حمل‌ونقل با وسایل سنتی» یک بار مطرح شده است. در «مشارکت راهنمایی و ترویجی»، «معرفی و شناساندن روستا» (فراوانی سه) و «فعالیت به‌عنوان تور لیدر محلی» (فراوانی دو) دیده می‌شود. در «مشارکت اقتصادی»، «فروش محصولات محلی و صنایع دستی» (فراوانی سه) و «فروش غذاهای محلی» (فراوانی دو) مهم‌ترین اشکال‌اند. در «مشارکت آموزشی-تجربه‌محور»، «آموزش کشاورزی و دامداری سنتی به مهمانان» و «برگزاری تورهای تجربه‌محور» هر کدام فراوانی چهار دارند. در «مشارکت فرهنگی و آیینی»، «میزبانی جشنواره‌های محلی» با فراوانی شش بیشترین فراوانی را دارد.

• موانع توسعهٔ بوم‌گردی

موانع توسعه در شش مضمون سازمان‌دهی شد (جدول ۳). موانع زیرساختی و کالبدی با «نبود زیرساخت‌های اساسی» (فراوانی نه)، «نداشتن جادهٔ مناسب» (هشت)، «کیفیت نامناسب اقامتگاه‌های موجود» (پنج) و «امکانات بهداشتی ناکافی» (چهار) در صدر قرار دارند. در موانع آموزشی، «نبود آموزش جامع دربارهٔ گردشگری» (هفت) مطرح شد. موانع نهادی و مدیریتی شامل «عدم حمایت مسئولان در احیای بافت» (سه)، «ضعف در بازاریابی و معرفی روستا» (سه) و «طرح هادی نامناسب» (دو) است. «مهاجرت روستاییان» (سه) در موانع اجتماعی و جمعیتی آمده است. «فاضلاب‌کشی نامناسب» و «آلوده شدن رودخانه‌ها به فاضلاب» (هر کدام یک) در موانع محیط‌زیستی، و «نابودی جاذبه‌های تاریخی» (یک) در موانع کالبدی - فرهنگی قرار می‌گیرند. کدهایی با فراوانی یک تا سه را باید با احتیاط تفسیر کرد.

جدول ۲. تحلیل مضمون اشکال مشارکت جامعهٔ محلی در توسعهٔ بوم‌گردی. مأخذ: نگارندگان.

مضمون	کد	فراوانی	نمونهٔ مصاحبه
مشارکت خدماتی و میزبانی	ارائهٔ خدمات اقامتی	۴	مصاحبهٔ ۵: «مردم می‌تونن با ارائهٔ خدمات اقامتی درآمد مستقیم کسب کنن»
	ارائهٔ خدمات حمل‌و نقل با وسایل سنتی	۱	مصاحبهٔ ۱: «ارائهٔ خدمات حمل‌ونقل با وسایل سنتی»
مشارکت راهنمایی و ترویجی	فعالیت به‌عنوان تور لیدر محلی	۲	مصاحبه ۴: «راهنماهای گردشگری باید بتونن منطقه و اطراف روستا رو به توریست معرفی کنن»
	معرفی و شناساندن روستا	۳	مصاحبهٔ ۹: «شناساندن روستا به مردم بیشتر»
مشارکت اقتصادی	فروش محصولات محلی و صنایع دستی	۳	مصاحبهٔ ۵: «فروش محصولات محلی و صنایع دستی باعث افزایش درآمد خانوار می‌شه»
	فروش غذاهای محلی	۲	مصاحبهٔ ۱: «مشارکت در تهیه و توزیع غذاهای محلی»
مشارکت آموزشی- تجربه‌محور	آموزش کشاورزی و دامداری سنتی به مهمانان	۴	مصاحبهٔ ۱: «آموزش مهارت‌های کشاورزی و دامداری سنتی به مهمانان»
	برگزاری تورهای تجربه‌محور	۴	مصاحبهٔ ۷: «گردشگرا می‌تونن تو مزارع شرکت کنن و خودشون محصول بچینن»
	شرکت در کارگاه‌ها و دوره‌های آموزشی	۲	مصاحبهٔ ۴: «کارگاه‌های یک‌روزه‌ای که گردشگر بتونه بیاد و آموزش ببینه»
	آشنایی با اکوسیستم محلی	۱	مصاحبهٔ ۱: «آشنایی با اکوسیستم محلی و محیط طبیعی منطقه»
مشارکت فرهنگی و آیینی	میزبانی جشنواره‌های محلی	۶	مصاحبهٔ ۴: «برگزاری جشنواره‌های محصولات کشاورزی و غذاهای محلی»
	برگزاری کارگاه‌های صنایع دستی	۴	مصاحبهٔ ۱: «برگزاری کارگاه‌های صنایع‌دستی»
	اجرای موسیقی و رقص محلی	۳	مصاحبهٔ ۲: «برای گردشگران به‌عنوان خوانندهٔ محلی اجرا کنم»
	اجرای قصه‌گویی و افسانه‌های بومی	۱	مصاحبهٔ ۱: «اجرای قصه‌گویی و افسانه‌های بومی»

جدول ۳. تحلیل مضمون موانع توسعهٔ بوم گردی. مأخذ: نگارندگان.

مضمون	کد	فراوانی	نمونهٔ مصاحبه
موانع زیرساختی و کالبدی	نبود زیرساخت‌های اساسی	۹	مصاحبهٔ ۴: «نبود زیرساخت‌های مناسب از جمله اقامتگاه و خدمات اولیه»
	نداشتن جاده مناسب	۸	مصاحبهٔ ۱: «نداشتن جادهٔ مناسب یکی از موانع اصلی توسعه است»
	کیفیت نامناسب اقامتگاه‌های موجود	۵	مصاحبهٔ ۲: «به محل اقامت بوم‌گردی با کیفیت بهتر نیاز داریم»
	امکانات بهداشتی ناکافی	۴	مصاحبهٔ ۲: «امکانات بهداشتی مناسب برای گردشگران فراهم نیست»
	مشکلات حمل‌ونقل	۲	مصاحبهٔ ۳: «مشکلات حمل‌ونقل یکی از موانع توسعهٔ گردشگری در روستاست»
موانع آموزشی و توانمندسازی	نبود آموزش جامع دربارهٔ گردشگری	۷	مصاحبهٔ ۱: «نبود آموزش جامع دربارهٔ گردشگری و ارتباط با گردشگران»
موانع نهادی و مدیریتی	عدم حمایت مسئولان در احیای بافت	۳	مصاحبهٔ ۱: «عدم تمایل ادارات مربوطه به حفظ بافت روستا و احیای آن»
	ضعف در بازاریابی و معرفی روستا	۳	مصاحبهٔ ۲: «ضعف در بازاریابی و معرفی روستا وجود دارد»
	طرح هادی نامناسب	۲	مصاحبهٔ ۱: «طرح هادی نامناسب باعث آسیب به بافت روستا شده است»
موانع محیط‌زیستی و پایداری	فاضلاب‌کشی نامناسب	۱	مصاحبهٔ ۱: «فاضلاب‌کشی نامناسب یکی از مشکلات اصلی روستاست»
	آلوده شدن رودخانه‌ها به فاضلاب	۱	مصاحبهٔ ۱: «آلوده شدن رودخانه‌ها به فاضلاب‌های خانگی»
موانع اجتماعی و جمعیتی	مهاجرت روستاییان	۳	مصاحبهٔ ۱: «مهاجرت روستانشینان به شهرهای اطراف برای امرار معاش»
موانع کالبدی- فرهنگی	نابودی جاذبه‌های تاریخی	۱	مصاحبهٔ ۱: «جاذبه‌های تاریخی روستا در حال نابود شدن هستند»

• انتظارات گردشگران از تجربهٔ بوم‌گردی

مصاحبه‌شوندگان انتظارات گردشگران را در چهار مضمون بیان کردند (جدول ۴). در مضمون تأمین رفاه و آسایش پایه، «اینترنت» (فراوانی شش)، «سرویس بهداشتی استاندارد» و «ایجاد فضای امن و آرام» (هر کدام پنج) و «فراهم کردن امکانات اولیهٔ رفاهی» (دو) آمده است. مضمون تجربهٔ خوراک بومی فقط یک کد دارد، «غذاهای محلی» با فراوانی هشت، که پربسامدترین کد این محور است. در مضمون تجربهٔ مشارکتی، «امکان شرکت در فعالیت‌های

جدول ۴. تحلیل مضمون انتظارات گردشگران از تجربهٔ بوم‌گردی. مأخذ: نگارندگان.

مضمون	کد	فراوانی	نمونهٔ مصاحبه
تأمین رفاه و آسایش پایهٔ گردشگران	سرویس بهداشتی استاندارد	۵	«تمیزی و استاندارد بودن سرویس بهداشتی خیلی مهمه» (مصاحبهٔ ۱۰)
	اینترنت	۶	«حتی توی روستا هم گردشگر اینترنت می‌خواد» (مصاحبهٔ ۶)
	ایجاد فضای امن و آرام	۵	«مکانی آرام و امن برای استراحت می‌خوان» (مصاحبهٔ ۴)
	فراهم کردن امکانات اولیه رفاهی	۲	«امکانات اولیه باید حتماً فراهم باشه» (مصاحبهٔ ۵)
تجربهٔ خوراک بومی به‌عنوان بخشی از هویت اقامت	غذاهای محلی	۸	«گردشگرا بیشتر دنبال غذای محلی هستن» (مصاحبهٔ ۱)
تجربهٔ مشارکتی و فعال در زندگی روستایی	رفتن به باغات و چیدن محصولات	۱	«دوست دارن برن باغ و خودشون محصول بچینن» (مصاحبهٔ ۲)
	امکان شرکت در فعالیت‌های فرهنگی	۳	«شرکت تو مراسم و فعالیت‌های فرهنگی براشون جذابه» (مصاحبهٔ ۱)
معرفی، تفسیر و روایت فرهنگ و جاذبه‌های محلی	معرفی جاذبه‌های گردشگری منطقه	۱	«باید جاهای دیدنی منطقه رو معرفی کنن» (مصاحبهٔ ۹)
	معرفی آداب و رسوم مردم روستا	۱	«گردشگر می‌خواد آداب و رسوم روستا رو بشناسه» (مصاحبهٔ ۱)
	راهنمای محلی برای آشنایی با روستا	۳	«راهنمای محلی خیلی به شناخت روستا کمک می‌کنه» (مصاحبهٔ ۸)

فرهنگی» (سه) و «رفتن به باغات و چیدن محصولات» (یک) و در مضمون معرفی و روایت فرهنگ، «راهنمای محلی» (سه)، «معرفی جاذبه‌های گردشگری منطقه» (یک) و «معرفی آداب و رسوم مردم روستا» (یک) دیده می‌شود. این انتظارات دیدگاه مصاحبه شوندگان است و از خود گردشگران پرسیده نشده است.

• الزامات پایداری محیط‌زیستی و معماری

مصاحبه‌شوندگان الزامات پایداری محیط‌زیستی و الزامات معماری بومی را در پیوند با هم مطرح کردند (جداول ۵ و ۶). در بعد پایداری محیط‌زیستی، «کاهش آلودگی» و «مدیریت آب» (هر کدام فراوانی پنج) و «حفظ منابع طبیعی» و «منابع تجدیدپذیر» (هر کدام چهار) بیشترین فراوانی را دارند. در بعد معماری، چهار مضمون استخراج شد: تداوم کالبدی با معماری بومی، شامل «تناسب اقامتگاه با معماری روستا» (فراوانی هفت) و «استفاده از طراحی پلکانی» (دو)؛ بازتاب فرهنگ و شیوهٔ زیست محلی (شش)؛ بهره‌گیری از مصالح بومی مانند خشت، چوب و سنگ (شش) و تزئینات صنایع دستی (یک)؛ و همخوانی رنگ و حجم بنا با منظر طبیعی (دو).

• نگرش جامعهٔ محلی نسبت به توسعهٔ بوم‌گردی

مصاحبه‌شوندگان، که خبرگان و بهره‌برداران محلی بودند، نگرش ساکنان را در چهار مضمون توصیف کردند (جدول ۷). نگرش اقتصادی با «افزایش فروش محصولات» (فراوانی نه)، «ایجاد شغل» (هشت) و «افزایش درآمد خانوار» (هفت) پربسامدترین مضمون بود. «بهبود کیفیت زندگی» (پنج)، «تعامل فرهنگی» (سه) و «بهبود مهارت‌های میزبانی» (دو) در رتبه‌های بعدی‌اند. در بخش کمّی، میانگین شش سازهٔ پرسشنامه بین ۳/۸۴ و ۴/۶۰ از ۵ بود (جدول ۹). بالاترین میانگین به نگرش به حفاظت از محیط و فرهنگ (۴/۶۰) و کمترین به نگرش نسبت به گردشگران و حضور آنها (۳/۸۴) تعلق داشت. (بارهای عاملی ۳۵ گویه در جدول ۸ آمده است).

• یافته‌های کمی: آمار توصیفی و ارزیابی مدل اندازه‌گیری

آمار توصیفی نشان می‌دهد میانگین هر شش سازهٔ بالاتر از نقطهٔ میانی طیف (سه) است (جدول ۹). بالاترین میانگین به نگرش به حفاظت از محیط و فرهنگ (۴/۶۰، انحراف معیار ۰/۲۹) و پس از آن به برداشت از آمادگی و ظرفیت روستا (۴/۴۴، انحراف معیار ۰/۴۸) تعلق دارد. نگرش به توسعهٔ زیرساخت‌ها ۴/۳۸ (انحراف معیار ۰/۳۲)،

جدول ۵. تحلیل مضمون الزامات پایداری زیست‌محیطی در توسعهٔ بوم‌گردی. مأخذ: نگارندگان.

مضمون	کد	فراوانی	نمونهٔ مصاحبه
حفاظت و پایداری محیط‌زیست	کاهش آلودگی	۵	مصاحبهٔ ۱۱: «کاهش آلودگی و مدیریت پسماند ضروری است»
	حفظ منابع طبیعی	۴	مصاحبهٔ ۱: «حفظ منابع طبیعی و کاهش فشار بر محیط»
	حمایت از تنوع زیستی	۱	مصاحبهٔ ۶: «تنوع زیستی منطقه باید حفظ شود»
طراحی و ساخت پایدار مبتنی‌بر بستر بومی	مدیریت آب	۵	مصاحبهٔ ۱۱: «بازیافت آب و مصرف بهینه»
	منابع تجدیدپذیر	۴	مصاحبهٔ ۴: «استفاده از انرژی خورشیدی برای اقامتگاه‌ها»
	طراحی پایدار سبز	۴	مصاحبهٔ ۱: «طراحی سبز متناسب با اقلیم»
توانمندسازی انسانی و مشارکت اجتماعی	آموزش مهمانان و کارکنان	۲	مصاحبهٔ ۱: «آموزش گردشگران برای رفتار مسئولانه»
	همکاری با جوامع محلی	۱	مصاحبهٔ ۶: «همکاری جامعه محلی شرط توسعهٔ پایدار است»

جدول ۶. تحلیل مضمون ویژگی‌ها و الزامات کلیدی اقامتگاه‌های بوم‌گردی با تأکید بر هویت بومی. مأخذ: نگارندگان.

مضمون	کد	فراوانی	نمونهٔ مصاحبه
تداوم کالبدی اقامتگاه با معماری بومی و الگوی فضایی روستا	تناسب اقامتگاه با معماری روستا	۷	مصاحبهٔ ۱: «اقامتگاه باید با بافت روستا هماهنگ باشد»
	استفاده از طراحی پلکانی	۲	مصاحبهٔ ۱۰: «خانه‌های پلکانی یکی از شاخص‌های اصلی معماری روستاست»
بازتاب فرهنگ، هنجارها و شیوه زیست محلی در معماری اقامتگاه	تناسب اقامتگاه با فرهنگ روستا	۶	مصاحبهٔ ۱: «فضای اقامتگاه باید فرهنگ محلی را نشان بدهد»
	پوشش متعارف	۲	مصاحبهٔ ۳: «رعایت عرف و پوشش محلی در اقامتگاه مهم است»
بهره‌گیری از مصالح و عناصر بومی در شکل‌دهی و تزئین فضا	مصالح محلی (خشت، چوب، سنگ)	۶	مصاحبهٔ ۱: «استفاده از خشت، چوب و سنگ هویت بنا را حفظ می‌کند»
	تزئینات با صنایع دستی	۱	مصاحبهٔ ۲: «تزئینات با صنایع دستی حس بومی بودن را منتقل می‌کند»
همخوانی با منظر طبیعی و محیط‌زیست	همخوانی رنگ و حجم بنا با طبیعت	۲	مصاحبهٔ ۴: «رنگ و حجم بنا باید با طبیعت اطراف همخوانی داشته باشد»

جدول ۷. تحلیل مضمون نگرش ساکنان نسبت به توسعهٔ بوم‌گردی. مأخذ: نگارندگان.

مضمون نهایی	کد	فراوانی	نمونهٔ مصاحبه
نگرش اقتصادی مثبت و معیشت‌محور	افزایش فروش محصولات	۹	مصاحبهٔ ۵: «فروش محصولات محلی خیلی بیشتر شده»
	ایجاد شغل‌های محلی	۸	مصاحبهٔ ۷: «باعث ایجاد شغل برای جوونای روستا شده»
	افزایش درآمد خانوار	۷	مصاحبهٔ ۱۰: «درآمد خانوارها بهتر شده»
	کاهش مهاجرت	۱	مصاحبهٔ ۸: «انگیزه موندن تو روستا بیشتر شده»
ارتقای کیفیت زندگی و رفاه اجتماعی	بهبود کیفیت زندگی	۵	مصاحبهٔ ۲: «کیفیت زندگی ما بهتر شده»
	بهبود امکانات روستا	۲	مصاحبهٔ ۳: «امکانات روستا بهتر شده»
تعامل فرهنگی و گسترش افق‌های ذهنی	بهبود دیدگاه نسبت به سایر فرهنگ‌ها	۳	مصاحبهٔ ۲: «دیدگاهم نسبت به فرهنگ‌های دیگه بازتر شده»
	تبادل ارتباط و روابط فرهنگی	۳	مصاحبهٔ ۱: «روابط فرهنگی خوبی شکل گرفته»
	تأثیر نظر گردشگران در بهبود	۱	مصاحبهٔ ۱: «از نظر گردشگرا برای بهبود استفاده می‌کنیم»
توانمندسازی فردی و اجتماعی	بهبود مهارت‌های میزبانی	۲	مصاحبهٔ ۵: «مهارت میزبانی ما بهتر شده»
	بهبود سطح اجتماعی	۱	مصاحبهٔ ۹: «اجتماعی‌تر شدیم»

پیامدهای مورد انتظار گردشگری ۴/۳۶ (انحراف معیار ۰/۵۶) تمایل به مشارکت میانگین ۴/۳۱ (انحراف معیار ۰/۵۱) دارد. کمترین میانگین مربوط به نگرش نسبت به گردشگران و حضور آنها است (۳/۸۴، انحراف معیار ۰/۵۷). مدل اندازه‌گیری شامل شش سازه و ۳۵ گویه است. بارهای عاملی گویه‌ها در جدول ۸ و شاخص‌های پایایی سازه‌ها، از جمله آلفای کرونباخ، در جدول ۱۰ گزارش شده‌اند. آلفای کرونباخ سازه‌ها بین ۰/۸۰۹ و ۰/۹۱۱، پایایی ترکیبی (CR) بین ۰/۸۳۲ و ۰/۹۲۹ و میانگین واریانس استخراج‌شده (AVE) بین ۰/۵۷۷ و ۰/۷۴۱ است (جدول ۱۰). هر سه شاخص در همه سازه‌ها از آستانه‌های رایج (۰/۷ برای پایایی و ۰/۵ برای AVE) بالاتر است.

بحث

این بخش یافته‌ها را با ادبیات مقایسه می‌کند. داده‌ها به یک روستا، ۱۱ مصاحبه و ۳۰۰ پاسخگو محدودند و تعمیم آنها به روستاهای دیگر به مطالعهٔ مقایسه‌ای نیاز دارد.

• اول: ظرفیت‌های هشمیز

مصاحبه‌شوندگان ظرفیت‌های هشمیز را در چهار گروه طبیعی، کشاورزی، کالبدی- تاریخی و فرهنگی- اجتماعی برشمردند. پربسامدترین کدها به ظرفیت‌های کشاورزی (توت‌فرنگی، فراوانی هشت) و طبیعی (طبیعت بکر و چشم‌انداز کوهستانی، فراوانی هفت) تعلق دارد؛ «بافت پلکانی» و «مهمان‌نوازی» هر کدام فراوانی سه دارند. تنوع این ظرفیت‌ها با یافته‌های (Lan & Kastenholz, 2021) دربارهٔ مزیت رقابتی مقاصد چندوجهی هم‌خوان است. اینکه معماری پلکانی از توپوگرافی، کشاورزی از اقلیم و فرهنگ میزبانی از اقتصاد کشاورزی برخاسته باشد، بر توصیف منطقه در بخش روش استوار است و در داده‌های این پژوهش آزموده نشده است. به همین دلیل،

جدول ۸. بارهای عاملی گویه‌ها در مدل اندازه‌گیری. مأخذ: نگارندگان براساس خروجی SPSS و SmartPLS.

ابعاد	سؤال	بار عاملی
نگرش ساکنان نسبت به گردشگران	۱. حضور گردشگران باعث افزایش پویایی و سرزندگی روستا می‌شود.	۰/۴۲۵
	۲. ورود گردشگران تهدیدی برای فرهنگ محلی ما نیست.	۰/۴۲۶
	۳. رفتار گردشگران با آداب و فرهنگ روستا سازگاری دارد.	۰/۴۴۱
	۴. حضور گردشگران امنیت روستا را کاهش نمی‌دهد.	۰/۶۱۷
	۵. ترجیح می‌دهم گردشگران در فعالیت‌های روزمرهٔ روستا حضور داشته باشند.	۰/۵۱۹
	۶. مایلم گردشگران با فرهنگ و شیوهٔ زندگی مردم هشمیز آشنا شوند.	۰/۵۳۴
تمایل به مشارکت در خدمات گردشگری	۷. در ارائهٔ خدمات اقامتی به گردشگران مشارکت می‌کنم.	۰/۴۶۷
	۸. تمایل دارم غذاهای محلی را به گردشگران عرضه کنم.	۰/۶۷۴
	۹. حاضر به فروش صنایع‌دستی یا تولیدات بومی هستم.	۰/۸۵۶
	۱۰. مایلم گردشگران را در باغ‌ها و زمین‌های کشاورزی همراهی کنم.	۰/۶۵۴
	۱۱. در برنامه‌های فرهنگی حاضر به مشارکت هستم.	۰/۷۶۲
	۱۲. مایلم مهارت‌های کشاورزی سنتی را به گردشگران آموزش دهم.	۰/۴۷۵
	۱۳. برای معرفی روستا تبلیغ و اطلاع‌رسانی انجام می‌دهم.	۰/۵۵۰
نگرش به توسعهٔ زیرساخت‌ها	۱۴. توسعهٔ گردشگری نیازمند بهبود امکانات بهداشتی است.	۰/۵۷۶
	۱۵. ایجاد اقامتگاه‌های بوم‌گردی جدید ضروری است.	۰/۶۶۷
	۱۶. جاده و حمل‌ونقل مناسب باعث افزایش گردشگری می‌شود.	۰/۵۹۶
	۱۷. مشارکت مردم در توسعهٔ زیرساخت‌ها مؤثرتر از اتکا به دولت است.	۰/۵۷۷
	۱۸. حفاظت از محیط‌زیست برای توسعهٔ گردشگری اهمیت زیادی دارد.	۰/۴۴۱
	۱۹. حفظ معماری سنتی در ساخت اقامتگاه‌ها به جذب گردشگر کمک می‌کند.	۰/۵۶۰
	۲۰. استفاده از مصالح بومی در ساخت اقامتگاه‌ها برایم اهمیت دارد.	۰/۴۰۷
پیامدهای موردانتظار گردشگری	۲۱. توسعهٔ بوم‌گردی باعث افزایش درآمد خانوارها می‌شود.	۰/۴۱۶
	۲۲. گردشگری می‌تواند شغل برای جوانان روستا ایجاد کند.	۰/۶۰۶
	۲۳. با توسعهٔ گردشگری مهاجرت کاهش می‌یابد	۰/۵۶۷
	۲۴. حضور گردشگران کیفیت زندگی در روستا را افزایش می‌دهد.	۰/۵۰۲
	۲۵. گردشگری روحیه همکاری بین اهالی را تقویت می‌کند.	۰/۴۸۶
	۲۶. ارتباط با گردشگران احترام به فرهنگ‌های مختلف را افزایش می‌دهد.	۰/۵۴۶
	۲۷. توسعهٔ گردشگری امکانات عمومی روستا را بهبود می‌بخشد.	۰/۵۶۳
ظرفیت‌های روستا برای گردشگری	۲۸. روستای هشمیز ظرفیت طبیعی و کشاورزی کافی برای توسعهٔ بوم‌گردی دارد.	۰/۸۳۸
	۲۹. جاذبه‌های فرهنگی و تاریخی روستا برای جذب گردشگر مناسب‌اند.	۰/۸۱۴
	۳۰. باغ‌ها، زمین‌های کشاورزی و محصولات محلی گردشگران زیادی جذب می‌کنند.	۰/۷۷۳
	۳۱. معماری سنتی و پلکانی روستا برای گردشگران جذابیت دارد.	۰/۷۲۴
نگرش به حفاظت از محیط و فرهنگ	۳۲. توسعهٔ گردشگری باید همراه با حفاظت از منابع طبیعی باشد.	۰/۸۰۹
	۳۳. حضور گردشگران نباید به رودخانه‌ها، خاک و باغات آسیب بزند.	۰/۸۰۳
	۳۴. استفاده گردشگران از فضاهای روستایی باید با احترام به فرهنگ محلی همراه باشد.	۰/۷۲۷
	۳۵. آموزش گردشگران دربارهٔ محیط‌زیست و رفتار مناسب ضروری است.	۰/۶۷۳

جدول ۹. آمار توصیفی سازه‌های پرسشنامه (۳۰۰ پاسخگو). مأخذ: نگارندگان براساس خروجی SPSS و SmartPLS.

سازه	میانگین	انحراف معیار	حداقل	حداکثر
نگرش به حفاظت از محیط و فرهنگ	۴/۶۰۰۰	۰/۲۸۸۱۹	۳/۵۰	۵/۰۰
برداشت از آمادگی و ظرفیت روستا	۴/۴۴۲۵	۰/۴۸۳۲۳	۲/۷۵	۵/۰۰
نگرش به توسعهٔ زیرساخت‌ها و آمادگی روستا	۴/۳۷۸۶	۰/۳۲۰۰۰	۳/۵۷	۵/۰۰
پیامدهای موردانتظار گردشگری	۳/۳۶۳۸	۰/۵۶۳۷۵	۱/۸۶	۵/۰۰
تمایل به مشارکت در فعالیت‌ها و خدمات گردشگری	۳/۳۰۶۷	۰/۵۱۰۲۲	۱/۲۲	۵/۰۰
نگرش نسبت به گردشگران و حضور آن‌ها در روستا	۳/۸۴۱۱	۰/۵۶۹۱۹	۲/۱۷	۵/۰۰

جدول ۱۰. پایایی و روایی همگرای سازه‌ها. مأخذ: نگارندگان براساس خروجی SPSS و SmartPLS.

سازه	آلفای کرونباخ	پایایی ترکیبی (CR)	AVE
ن گرش نسبت به گردشگران و حضور آن‌ها در روستا	۰.۸۰۹	۰.۸۳۲	۰.۶۲۱
تمایل به مشارکت در فعالیت‌ها و خدمات گردشگری	۰.۸۴۵	۰.۸۵۰	۰.۵۷۷
نگرش به توسعه زیرساخت‌ها و آمادگی روستا	۰.۹۱۱	۰.۹۲۹	۰.۷۰۱
پیامدهای موردانتظار گردشگری	۰.۸۵۳	۰.۸۸۸	۰.۶۹۲
برداشت از آمادگی و ظرفیت روستا	۰.۸۸۰	۰.۸۹۲	۰.۷۴۱
نگرش به حفاظت از محیط و فرهنگ	۰.۸۵۷	۰.۸۸۵	۰.۷۳۹

انتخاب عناصر شاخص برند هشمیز باید به داده‌های بیشتر، از جمله دیدگاه گردشگران، تکیه کند.

• دوم: فاصلهٔ ظرفیت و توان میزبانی

ظرفیت‌های گردشگری هشمیز از دید مصاحبه‌شوندگان با موانعی همراه است که بیشتر در زیرساخت (فراوانی نه)، جاده (هشت)، آموزش (هفت) و کیفیت اقامتگاه‌های موجود (پنج) متمرکزند. این الگو با گزارش Matyakubov & Defrancesco (2018) دربارهٔ نقش زیرساخت و حمایت نهادی در توسعهٔ اگروتوریسم روستایی هم‌خوان است. این موانع ممکن است یکدیگر را تقویت کنند، مثلاً ضعف زیرساخت جذب گردشگر را کم کند و کاهش درآمد سرمایه‌گذاری را محدود سازد، اما این زنجیره در داده‌های پژوهش حاضر بررسی نشده و فرضیه‌ای برای مطالعات بعدی است.

• سوم: اشکال مشارکت جامعهٔ محلی

مصاحبه‌شوندگان مشارکت را در پنج شکل خدماتی، ترویجی، اقتصادی، آموزشی و فرهنگی برشمردند. در پرسشنامه نیز تمایل ساکنان به مشارکت در فعالیت‌ها و خدمات گردشگری میانگین ۴/۳۱ (انحراف معیار ۰/۵۱) داشت (جدول ۹). این دو دسته داده همسوانند، اما تمایل اعلام‌شده با مشارکت جاری یکی نیست. چون بخشی از کدهای مصاحبه ظرفیت یا پیشنهاد مصاحبه‌شونده است و از مشارکت جاری تفکیک نشده، از آنها نمی‌توان دربارهٔ عمق یا نهادینگی مشارکت ساکنان نتیجه گرفت. ساختار رسمی مشارکت و سهم ساکنان در مدیریت اقامتگاه‌ها در این پژوهش بررسی نشده است. حاجی پور و همکاران (۱۴۰۳) نبود سازوکارهای رسمی مشارکت را گزارش کرده‌اند و بررسی این موضوع در هشمیز به پژوهشی جداگانه نیاز دارد.

• چهارم: انتظارات گردشگران و الزامات معماری

انتظاراتی که مصاحبه‌شوندگان برای گردشگران برشمردند (تجربهٔ خوراک بومی، تجربهٔ مشارکتی در فعالیت‌های روستایی و روایت فرهنگ محلی) با الزامات معماری بومی، یعنی تناسب با بافت و فرهنگ روستا و استفاده از مصالح بومی، هم‌جهت است. این هم‌جهتی از کنار هم گذاشتن دو دسته کد به دست آمده است. انتظارات گردشگران از خود گردشگران پرسیده نشده است و ویژگی‌هایی مانند پشت‌بام چندعملکردی در مصاحبه‌ها نیامده و از توصیف منطقهٔ (Molanaei & Soleimani, 2017) برگرفته شده است. اصالت تجربه یکی از ابعاد مهم گردشگری تجربه محور است و می‌تواند در شکل‌گیری برداشت گردشگران از مقصد و ارزیابی تجربهٔ سفر نقش داشته باشد. در گردشگری کشاورزی، اصالت، تعامل با میزبان، یادگیری و ویژگی‌های مکانی از ابعاد اصلی تجربهٔ گردشگر به شمار می‌روند. از این‌رو، شناسایی ویژگی‌های معماری بومی که با انتظارات گردشگران ارتباط دارند، مستلزم پیمایش گردشگران و تحلیل کالبدی محیط روستایی است (Martinus et al., 2024).

• پنجم: نگرش ساکنان

مصاحبه‌شوندگان نگرش ساکنان را معیشت‌محور توصیف کردند: افزایش فروش محصولات (فراوانی نه)، ایجاد شغل (هشت) و افزایش درآمد (هفت)، در حالی که «کاهش مهاجرت» فقط یک بار مطرح شد. در پرسشنامه، میانگین هر شش سازه بالاتر از ۳/۸۴ بود و بیشترین میانگین به نگرش به حفاظت از محیط و فرهنگ (۴/۶۰، انحراف معیار ۰/۲۹) رسید؛ نگرش نسبت به گردشگران و حضور آها کمترین نمره را داشت

(۳/۸۴، انحراف معیار ۰/۵۷). میانگین‌های بالا ممکن است اثر سقفی یا تمایل به پاسخ مطلوب اجتماعی را بازتاب دهد (Rasoolimanesh et al., 2020). نشان داده‌اند حمایت ساکنان از گردشگری به ادراک آنان از پیامدهای آن بستگی دارد. اینکه نگرش ساکنان هشمیز در صورت توزیع نابرابر منافع، تعارض فرهنگی یا آسیب به محیط‌زیست تغییر کند، در داده‌های این پژوهش بررسی نشده و موضوع مطالعات بعدی است.

نتیجه‌گیری

این پژوهش با ۱۱ مصاحبهٔ نیمه‌ساختاریافته و پرسشنامه‌ای با ۳۰۰ پاسخگو، مؤلفه‌های مرتبط با توسعهٔ اقامتگاه‌های بوم‌گردی مبتنی‌بر اگروتوریسم در هشمیز را بررسی کرد. یافته‌های کیفی و کمّی به‌صورت دو مجموعه متمایز تحلیل و فقط در مرحلهٔ تفسیر در کنار یکدیگر قرار گرفتند؛ بنابراین، رابطهٔ آماری میان آنها در این پژوهش آزمون نشد.

• محورهای مضمونی (بخش کیفی)

تحلیل مضمون کدها را در شش محور دسته‌بندی کرد: ظرفیت‌ها، اشکال مشارکت جامعهٔ محلی، موانع توسعه، انتظارات گردشگران (از دید مصاحبه شوندگان)، الزامات معماری و پایداری زیست‌محیطی، و نگرش ساکنان (از دید مصاحبه شوندگان). فراوانی هر کد، مجموع دفعات کدگذاری آن در کل مصاحبه‌هاست و تعداد مصاحبه شوندگان را نشان نمی‌دهد. در ظرفیت‌ها توت‌فرنگی (هشت) و طبیعت بکر و چشم‌انداز کوهستانی (هفت) بیشترین فراوانی را داشتند. بافت پلکانی و مهمان نوازی فقط سه بار کدگذاری شدند و اینکه وجه تمایز هشمیز باشند به داده‌های بیشتری نیاز دارد. در موانع، نبود زیرساخت‌های اساسی (نه)، نبود جادهٔ مناسب (هشت)، نبود آموزش جامع گردشگری (هفت) و کیفیت نامناسب اقامتگاه‌های موجود (پنج) در صدر بودند. در الزامات معماری، تناسب اقامتگاه با بافت روستا (هفت)، تناسب با فرهنگ روستا (شش) و مصالح بومی (شش) و در الزامات زیست محیطی کاهش آلودگی و مدیریت آب (هر کدام پنج) بیشترین فراوانی را داشتند. انتظارات گردشگران از خود گردشگران پرسیده نشد و فقط دیدگاه مصاحبه شوندگان است. بخشی از کدهای مشارکت هم پیشنهاد یا ظرفیت‌اند و از مشارکت جاری تفکیک نشده‌اند.

• سازه‌های پرسشنامه (بخش کمّی)

میانگین هر شش سازه بالاتر از نقطهٔ میانی طیف (سه) بود: نگرش به حفاظت از محیط و فرهنگ ۴/۶۰ (انحراف معیار ۰/۲۹)، برداشت از آمادگی و ظرفیت روستا ۴/۴۴ (انحراف معیار ۰/۴۸)، نگرش به توسعهٔ زیرساخت‌ها ۴/۳۸ (انحراف معیار ۰/۳۲)، پیامدهای مورد انتظار گردشگری ۴/۳۶ (انحراف معیار ۰/۵۶)، تمایل به مشارکت ۴/۳۱ (۰/۵۱ انحراف معیار) و نگرش نسبت به گردشگران ۳/۸۴ (انحراف معیار ۰/۵۷). میانگین‌های بالا ممکن است اثر سقفی یا تمایل به پاسخ مطلوب اجتماعی را نشان دهد. ۹۴ درصد پاسخگویان مرد بودند و نمونه‌گیری در دسترس بود، پس این میانگین‌ها بازتاب نظر همه ساکنان نیست.

• مدل اندازه‌گیری

بارهای عاملی ۳۵ گویه بین ۰/۴۰۷ و ۰/۸۵۶ بود. نه گویهٔ بار کمتر از ۰/۵ داشتند (گویه‌های ۱ تا ۳، ۷، ۱۲، ۱۸، ۲۰، ۲۱ و ۲۵)، ۱۷ گویه بین ۰/۵ و ۰/۷ و نه گویه ۰/۷ یا بیشتر. گویه‌های با بار بالا بیشتر در دو سازهٔ برداشت از ظرفیت روستا و نگرش به حفاظت از محیط و فرهنگ قرار دارند. شاخص‌های گزارش شده برای هر شش سازه از آستانه‌های رایج بالاتر است (آلفا و پایایی ترکیبی بیشتر از ۰/۷، میانگین واریانس استخراج‌شده بیشتر از ۰/۵). با این حال، فراوانی گویه‌های کم بار در چهار سازهٔ نگرش نسبت به گردشگران، تمایل به مشارکت، نگرش به توسعهٔ زیرساخت‌ها و پیامدهای مورد انتظار نشان می‌دهد، روایی همگرای این سازه‌ها باید با احتیاط تفسیر شود. گویه‌های ۱۸ تا ۲۲ (حفاظت از محیط‌زیست، معماری سنتی، مصالح بومی، درآمد خانوار، شغل جوانان) از نظر محتوا هم با عنوان «نگرش به توسعهٔ زیرساخت‌ها» فاصله دارند و چینش آنها بازنگری می‌خواهد. روایی واگرا در این مقاله گزارش نشده است.

محدودیت‌ها و دامنهٔ اعتبار یافته‌ها

این پژوهش توصیفی است و بر مدل اندازه‌گیری تکیه دارد. رابطهٔ میان محورها و سازه‌ها آزموده نشده است، بنابراین نمی‌توان نتیجه گرفت کدام مؤلفه بر توسعهٔ اقامتگاه‌ها اثر می‌گذارد. «کاهش مهاجرت» فقط یک بار به‌عنوان نگرش ساکنان و «مهاجرت روستاییان» سه بار به‌عنوان مانع کدگذاری شد. این داده‌ها برای نتیجه‌گیری دربارهٔ اثر گردشگری بر مهاجرت کافی نیستند. زنجیره‌ای مانند «ضعف زیرساخت، کاهش جذب گردشگر، کاهش درآمد» فرضیه‌ای برای پژوهش‌های بعدی است و در این داده‌ها بررسی نشده است. ساختار رسمی مشارکت ساکنان و سهم آنان در مدیریت اقامتگاه‌ها نیز بررسی نشده است. داده‌های پژوهش از یک روستا، ۱۱ مصاحبه و ۳۰۰ پاسخگو به‌دست آمده‌اند؛ از این رو تعمیم یافته‌ها به روستاهای دیگر با احتیاط همراه است.

پیشنهادها

این پیشنهادها، داوری نویسندگان بر پایه موانع و الزامات مطرح شده است و آزمون تجربی نشده‌اند، نبود زیرساخت، جاده، امکانات بهداشتی و فاضلاب مناسب، که از پربسامدترین موانع بودند، نخستین موضوع برای گفت‌وگو با مسئولان محلی است. با توجه به فراوانی نبود آموزش جامع گردشگری (۷)، برنامه‌های آموزشی برای ساکنان می‌تواند بررسی شود. اگر اقامتگاه تازه‌ای ساخته یا اقامتگاهی بازسازی شود، الزامات معماری مصاحبه‌شوندگان (تناسب با بافت روستا، مصالح بومی، طراحی پلکانی) می‌تواند نقطه شروع معیارهای طراحی باشد، به شرط آنکه با پژوهش طراحی و ضوابط

ساخت سنجیده شود. توت‌فرنگی، پرتکرارترین ظرفیت کشاورزی، می‌تواند محور تجربه‌های اگروتوریسمی باشد؛ پیش از آن باید تقاضای گردشگران پیمایش شود. ضعف بازاریابی و معرفی روستا (۳) هم در برنامه‌ریزی قابل توجه است.

پژوهش‌های بعدی می‌توانند هشمیز را با روستاهای دیگر اورامانات مقایسه کنند، گردشگران را مستقیماً بررسی کنند، نمونه‌ای متوازن‌تر از نظر جنسیت و با نمونه‌گیری تصادفی بگیرند، گویه‌های کم بار را بازنگری کنند، روایی واگرا را گزارش دهند و مدل ساختاری را آزمون کنند. بررسی مهاجرت و سازوکارهای رسمی مشارکت ساکنان هم موضوع پژوهش جداگانه است.

اعلام عدم تعارض

نویسندگان اعلام می‌دارند که در انجام این پژوهش هیچ‌گونه تعارض منافعی برای ایشان وجود نداشته است.

فهرست منابع

• آشفته‌پور لیلاکوهی، سپیده؛ قریشی میناباد؛ محمدباسط، مطیعی لنگرودی، سیدحسن و آمار حاجی‌شیرکیا، تیمور. (۱۳۹۹). تحلیل فضایی عرصه‌های روستایی مستعد گردشگری کشاورزی: مورد شهرستان رودسر. *اقتصاد فضا و توسعه روستایی*، ۹(۳۱)، ۴۱-۶۶. https://serd.khu.ac.ir/article_10347.html

• پیری، سعید و گیلانی، سیده روبینا. (۱۳۹۳). اگروتوریسم (توریسم کشاورزی): افقی نو در گردشگری، کشاورزی، معماری. مقالهٔ ارائه شده در *اولین همایش ملی افق‌های نوین در توانمندسازی و توسعه پایدار معماری، عمران، گردشگری، انرژی و محیط زیست شهری و روستایی* ۳(۱)، ۹۱-۱۰۸. https://civilica.com/doc/293352/.

• حاجی پور، مائده؛ حسام، مهدی و محمودی چناری، حبیب. (۱۴۰۳). بررسی نگرش جامعه محلی برای مشارکت در توسعهٔ گردشگری کشاورزی (مورد مطالعه: دهستان سیاهکلرود). *اقتصاد فضا و توسعهٔ روستایی*، ۱۳(۵۰)، ۸۵-۱۰۴. https://sid.ir/paper/1520034/fa.

• حیدری، زهرا؛ بدری، سید علی؛ رضوانی، محمدرضا و دربان آستانه، علیرضا. (۱۴۰۱). تحلیل نگرش‌ها و گرایش‌های گردشگران نسبت به گردشگری کشاورزی مبتنی‌بر جامعه محلی (منطقهٔ مورد مطالعه: روستاهای شهرستان تنکابن). *برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری*، ۱۱(۴۰)، ۷-۴. https://www.ensani.ir/fa/article/518634/

• رضایی آدریانی، منیره و نسترن، مهین. (۱۳۹۶). امکان‌سنجی طرح گردشگری کشاورزی در باغات و مزارع حومه شهرها؛ نمونه موردی: بخش شمالی منطقه ناژوان اصفهان. *نشریهٔ میراث و گردشگری*، ۷(۲۷)، ۸۹-۱۰۸. https://elmnet.ir/doc/2032382-41131

• غفاری گیلانده، عطا و هاشمی معصوم‌آباد، رضا. (۱۴۰۰). بررسی و ارزیابی چالش‌ها و راهکارهای مدیریت توسعه پایدار گردشگری در ایران. *کنفرانس بین‌المللی چالش‌ها و راهکارهای مدیریت توسعه گردشگری پایدار (با تأکید بر استان اردبیل)*، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل https://isnac.ir/XDGA-GBDCF

• فتاحی، آمنه. (۱۳۹۵). راهکارهای طراحی در روستاهای هدف گردشگری روستایی. *کنفرانس بین‌المللی اقتصاد سبز، دانشگاه مازندران*، بابلسر، ایران. https://civilica.com/doc/385333/

• معطر، غزاله؛ شالی امینی، وحید؛ و تیزقلم زنوزی، سعید. (۱۳۹۷). گردشگری کشاورزی (آگروتوریسم) در ایران و جهان. *دومین همایش ملی مستندنگاری میراث طبیعی و فرهنگی، تهران*. https://civilica.com/doc/851531

• یعقوبی درمیان، مهدی؛ اسماعیل‌زاده کواکی، علی؛ و اطمینان درمیان، پروین. (۱۳۹۴). آگروتوریسم نگرشی نو در توسعه روستایی (مطالعه موردی: روستای اخلمد). *اولین همایش بین‌المللی و چهارمین همایش ملی گردشگری، جغرافیا و محیط زیست پایدار*، همدان . https://civilica.com/doc/452857

• Alalhesabi, M., & Fattahi Masoum, A. S. (2019). Strategies for the implementation of agrotourism using SWOT model in the village of Garmeh. *JHRE, 38*(166), 63–78. http://jhre.ir/article-1-1737-fa.html

• Arru, B., Furesi, R., Madau, F. A., & Pulina, P. (2019). Recreational services provision and farm diversification: A technical efficiency analysis on Italian agritourism. *Agriculture, 9*(2), 42. https://doi.org/10.3390/agriculture9020042

• Askari, R., Shamsoddini, A., & Kardvani, P. (2018). Presenting a futuristic model of entrepreneurship based on indigenous tourism target villages: A case study Khoor & Biabank [in Persian]. *Regional Planning, 8*(31), 91–102. https://doi.org/20.1001.1.22516735.1397.8.31.7.9

• Barbieri, C., Valdivia, C., Sotomayor, S., & Aguilar, F. X. (2020). Perceived benefits of agritourism: A provider-based perspective. *Tourism Management Perspectives, 35*, 100708. https://doi.org/10.1016/j.tmp.2020.100708

• Bhuiyan, M. H., Siwar, C., & Ismail, S. M. (2013). Socio-economic impacts of home stay accommodations in Malaysia: A study on home stay operators in Terengganu State. *Asian Social Science, 9*(3), 42–49. https://doi.org/10.5539/ass.v9n3p42

• Bramwell, B., Higham, J., Lane, B., & Miller, G. (2022). Twenty-five years of sustainable tourism and the Journal of Sustainable Tourism: Looking back and moving forward. *Journal of Sustainable Tourism, 30*(7), 1451–1472. https://doi.org/10.1080/09669582.2021.1876713

• Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology, 3*(2), 77–101.

• Ciolac, R., Adamov, T., Iancu, T., Popescu, G., Lile, R., Rujescu, C., & Marin, D. (2019). Agritourism—A sustainable development factor for improving the "health" of rural settlements: Case study Apuseni Mountains Area. *Sustainability, 11*(5), 1467. https://doi.org/10.3390/su11051467

• Colton, J. W., & Bissix, G. (2014). Developing agritourism in Nova Scotia: Issues and challenges. *Journal of Sustainable Agriculture, 27*(1), 91–112. https://doi.org/10.1300/J064v27n01_07

• Guirado, C., Valldeperas, N., Tulla, A. F., Sendra, L., Badia, A., Evard, C., Cebollada, A., Espluga, J., Pallares, I., & Vera, A. (2017). Social farming in Catalonia: Rural local development, employment opportunities and empowerment for people at risk of social exclusion. *Journal of Rural Studies, 56*, 180–197. https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2017.09.015

• Kim, J. H., Ritchie, J. R. B., & Tung, V. W. S. (2021). The memorable tourism experience and its consequences: A meta-analysis. *Journal of Travel Research, 60*(4), 746–762. https://doi.org/10.1177/0047287520909345

• Lan , B., & Kastenholz, E. (2021). Rural tourism: New concepts, new research. *Journal of Sustainable Tourism, 29*(1), 1–16. https://doi.org/10.1080/09669582.2020.1833320

• Lane, B., Weston, R., Davies, N. J., Kastenholz, E., Lima, J., & Majewski, J. (2013). Industrial heritage and agri/rural tourism in Europe: A review

of their development, socio-economic systems and future policy issues [Study]. *European Parliament, Directorate-General for Internal Policies, Policy Department B: Structural and Cohesion Policies, Transport and Tourism*. https://clok.uclan.ac.uk/23241

• Liang, R.-D. (2017). Considering the role of agritourism co-creation from a service-dominant logic perspective. *Tourism Management, 61*, 354–367. https://doi.org/10.1016/j.tourman.2017.02.002

• Lupi, C., Giaccio, V., Mastronardi, L., Giannelli, A., & Scardera, A. (2017). Exploring the features of agritourism and its contribution to rural development in Italy. *Land Use Policy, 64*(3), 383–390. https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2017.03.002

• Martinus, K., Boruff, B., & Nunez Picado, A. (2024). Authenticity, interaction, learning and location as curators of experiential agritourism. *Journal of Rural Studies, 108*, 103294. https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2024.103294

• Matyakubov, U., & Defrancesco, E. (2018). Role of agritourism in sustainable rural development in Uzbekistan: Insights from the Italian experience. *International Journal of Economics, Commerce and Management, 6*(3), 1–18.

• Molanaei, S., & Soleimani, S. (2017). Recognition of Iranian Identity Symbols of Traditional Vernacular Architecture in the West Part of Iran, Case Study: Uraman. *Architecture & Urban Development, 9*(17), 115–127. https://www.armanshahrjournal.com/article_44610.html?lang=en

• Norozei, A., & Fathi, E. (2018). Evaluation of Agritourism Development Capabilities and Determinationof of Its Adoption in the Target Population (Farmers and Tourists) in Lenjan. *Geography and Development, 16*(51), 241- 260. https://gdij.usb.ac.ir/article_3872.html

• Rasoolimanesh, S. M., Ringle, C. M., Jaafar, M., & Ramayah, T. (2020). Residents' attitude and support for tourism development: A structural model. *Journal of Travel Research, 59*(3), 453–471. https://doi.org/10.1177/0047287519833189

• Razzaghi Borkhani, F., & Mohammadi, Y. (2018). The Design of TOWS Strategic Model for Rural and Agricultural Tourism Development of Mazandaran Province. *Iranian Journal of Agricultural Economics and Development Research, 49*(3), 509–525. https://doi.org/10.22059/ijaedr.2018.238272.668464

• Rezvani, M. R., Najjarzadeh, M., & Torabi, Z. (2016). Challenges and issues in the development of agricultural tourism (Case study: Rural areas of Shahroud) [in Persian]. *Tourism Management Studies, 11*(36), 61–84. https://www.magiran.com/paper/1710442/

• Sgroi, F., Donia, E., & Mineo, A. M. (2018). Agritourism and local development: A methodology for assessing the role of public contributions in the creation of competitive advantage. *Land Use Policy, 77*(C), 676–682. https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2018.06.021

• Streifeneder, T. (2021). Agriculture first Assessing European policies and the development of agritourism. *Sustainability, 13*(5), 2751. https://doi.org/10.3390/su13052751

• Walter, P., Regmi, K. D., & Khanal, P. R. (2018). Host learning in community-based ecotourism in Nepal: The case of Sirubari and Ghalegaun homestays. *Tourism Management Perspectives, 26*, 49–58. https://doi.org/10.1016/j.tmp.2018.02.002

• Yazdanpanah, M. (2018). Multifunctional agriculture paradigm; Rural tourism, a key to sustainable employment development in rural areas [in Persian]. *Journal of Studies in Entrepreneurship and Sustainable Agricultural Development, 5*(1), 17–29. https://jead.gau.ac.ir/article_4134.html

COPYRIGHTS
Copyright for this article is retained by the authors with publication rights granted to Tourism of Culture journal. This is an open access article disributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

نحوهٔ ارجاع به این مقاله

سلیمانی، سارا و سهرابی، پویا. (۱۴۰۵). شناسایی و تحلیل مؤلفه‌های مرتبط با توسعهٔ اقامتگاه‌های بوم‌گردی مبتنی‌بر اگروتوریسم با رویکرد ترکیبی (مطالعهٔ موردی: روستای هشمیز، استان کردستان). *گردشگری فرهنگ*، ۷(۲۶)، ۴۸-۶۱.

DOI: 10.22034/TOC.2026.600421.1246
URL: https://www.toc-sj.com/article_255560.html